

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-50>

УДК 351:378:330.3:341

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ НА МІЖНАРОДНОМУ РИНКУ

COMPETITIVENESS OF DOMESTIC EDUCATIONAL SERVICES ON THE INTERNATIONAL MARKET

Фурманенко Ігор Русланович

аспірант інституту міжнародних відносин,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-8354-4705>

Furmanenko Ihor

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Наукова стаття присвячена дослідженню питань конкурентоспроможності вітчизняних освітніх послуг на міжнародному ринку. Визначено місце вітчизняних освітніх послуг на міжнародному ринку та динаміку розвитку вітчизняних освітніх послуг на міжнародному ринку. Наведено особливості перешкод, що наразі не дають можливості належного розвитку українським освітнім послугам на міжнародному ринку освітніх послуг. Визначено підстави, що стимулюють розвиток вітчизняних освітніх послуг та стимулюють посилення позицій вітчизняних освітніх послуг на міжнародному ринку. Визначено особливості, загальні характеристики і ризики конкурентоспроможності вітчизняних послуг та чинники, що впливають на конкурентоспроможність послуг. Наведено особливості конкурентоспроможності вітчизняних освітніх послуг, а також динаміку відповідної конкурентоспроможності до та під час правового режиму воєнного стану в Україні. Визначено вплив воєнного стану на розвиток конкурентоспроможності вітчизняних освітніх послуг; виокремлено негативний вплив воєнного стану на конкурентоспроможність вітчизняних освітніх послуг та шляхи виправлення ситуації на краще.

Ключові слова: конкурентоспроможність вітчизняних послуг, освітні послуги, міжнародні ринки освітніх послуг, експорт вітчизняних освітніх послуг, місце української освітньої послуги на міжнародному ринку.

The scientific article is devoted to the study of issues of competitiveness of domestic educational services on the international market. The place of domestic educational services in the international market and the dynamics of the development of domestic educational services in the international market are determined. The particularities of the obstacles that currently do not allow the proper development of Ukrainian educational services on the international market of educational services are given. The reasons that stimulate the development of domestic educational services and stimulate the strengthening of the position of domestic educational services on the international market are determined. Features, general characteristics and risks of competitiveness of domestic services and factors influencing the competitiveness of services are determined. It is noted that the development of the information and communication sphere is the basis for the emergence of new professions, new fields of activity and new educational services that are popular in all countries of the world, because effective educational services in the field of IT today can create a country's competitiveness on the international market of educational services. It is only important to correctly create an offer for export. The features of the competitiveness of domestic educational services are given, as well as the dynamics of the corresponding competitiveness before and during the legal regime of martial law in Ukraine. The impact of martial law on the development of the competitiveness of domestic educational services is determined; the negative impact of martial law on the competitiveness of domestic educational services and ways to improve the situation are highlighted. It was concluded that the indicators of the success of the export of Ukrainian educational services, as well as the grounds for the expansion of the export of Ukrainian educational services, should be established at the level of national programs and strategies, at the level of legislative acts and approved by acts of the Government, and should also comply with international treaties.

Keywords: competitiveness of domestic services, educational services, international markets of educational services, export of domestic educational services, place of Ukrainian educational services in the international market.

Постановка проблеми. Україна, як країна, яка має велику кількість ефективних закладів освіти, що виховують провідних спеціалістів

своїї справи, які наразі використовують свої знання у проектах по всьому світу, має бути у топ списку країн за експортом освітніх

послуг у світі. З початком антитерористичної операції у 2014 році, а також з початком повномасштабних воєнних дій у 2022 році, розвиток експорту освітніх послуг в Україні знизився, а отже і місце української освітньої послуги на міжнародному ринку освітніх послуг знизилось також. Відповідний стан речей передбачає необхідність розробки механізмів і способів підвищення рівня конкурентоспроможності України на міжнародному ринку освітніх послуг, що складає актуальність та потребує дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням питань пов'язаних із розвитком експорту освітніх послуг, конкурентоспроможністю української освітньої послуги на міжнародному ринку освітніх послуг та питань особливостей розвитку міжнародних ринків освітніх послуг, займалися такі науковці як: Несторенко Т., Чукурна О., Ромах В., Лозовий В., Левченко О., Плинокос Д., Пурій Г., Кучеренко Д., Мартинюк О., Коваленко Н., Боброва Н., Поспелова Г., Федорченко В., Біліченко С. та інші.

Метою статті є дослідження особливостей конкурентоспроможності вітчизняних освітніх послуг на міжнародному ринку освітніх послуг; виокремлення проблем та надання пропозицій для їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна на шляху до євроінтеграції дотримується ряду міжнародних стандартів, активно розвиває свою економіку, зокрема, у освітній сфері. Натомість, євроінтеграційні процеси підсилюють роль української освіти на міжнародному рівні. Зазначена євроінтеграція вимагає від українських закладів освіти впроваджувати новий підхід щодо системи якості освітніх послуг, що є позитивним поштовхом до подальшого розвитку; та спонукає українські заклади освіти конкурувати з європейськими і ділити ринок освітніх послуг; стандартизувати якість вітчизняних освітніх послуг і одночасно зберігати унікальність українських навчальних програм. Адаптація до таких заходів українських закладів освіти відбувається поступово, хоч і відповідна ситуація вже призвела до регіонального розподілу найбільш перспективних університетів в Україні, які мають відповідну матеріально-технічну складову [1, с. 41–48].

Значною перешкодою до конкурентоспроможності вітчизняної освітньої послуги на міжнародному ринку освітніх послуг є війна, адже в результаті воєнних дій формування нової парадигми розвитку системи вищої освіти

набуває особливого загострення, а втрата контролю над певними територіями, де знаходяться матеріально-технічні бази закладів освіти мінімізує розвиток їх освітніх послуг загалом. Зазначені дії свідчать про втрату конкурентоспроможності освітніх послуг таких закладів освіти в Україні, адже потреба ре локації закладу освіти мінімізує стимулювання розвитку освітньої послуги. Без державної підтримки такі заклади освіти стикаються з переліком проблем, які складно подолати та реанімувати свою освітню послугу. Державна підтримка таких закладів освіти є необхідною для забезпечення конкурентоспроможності освітніх вітчизняних послуг на міжнародному ринку [1, с. 47].

Науковці виділяють такі перспективні сфери експорту української освітньої послуги як: освітні послуги для іноземців з дисциплін фізико-математичного та хімічного спрямування (фахівці, яких випустили українські заклади освіти з цих дисциплін за кордоном вважаються достатньо перспективними); послуги з розробки освітніх програм, що відповідатимуть вимогам до освітніх програм міжнародного рівня, однак матимуть комфортну ціну (програми підготовки спеціалістів з ІТ-технологій, робототехніки, хмарних технологій тощо); дистанційні освітні послуги, що надають можливість отримати українську освіту у будь-якій країні тощо [2].

Крім цього, у науковій доктрині визначено індикатори успіху експорту українських освітніх послуг, зокрема географічні індикатори (навчання виключно в будівлі закладу освіти чи дистанційно; наявність безпечних умов навчання – наявність у закладі освіти бомбосховищ, прифронтова територія чи ні тощо); індикатор інформаційної доступності освітньої послуги (наявність веб-сторінки закладу освіти, інформації іноземною мовою в мережі Інтернет про таку освітню послугу; наявність інформації на сторінках державних органів, установ, організацій про можливість навчання в Україні іноземних студентів, про заклади освіти, де можливе навчання іноземною мовою, про дистанційне навчання тощо); фінансові індикатори (фінансова підтримка державою закладу освіти, в якому пропонується експорт освітніх послуг; вартість навчання; матеріальна забезпеченість засобами навчання; наявність гуртожитків тощо); кадрові індикатори (наявність міжнародної служби закладу освіти, що здійснює підтримку іноземних студентів; наявність професійних викладачів, які знають іноземні мови

тощо); індикатори якості українських освітніх послуг, що пропонуються до експорту (освітні програми; професійні викладачі; достатність засобів навчання тощо) [3, с. 210–215].

Розширення експорту українських освітніх послуг стане підставою до підвищення економіки у сфері освіти, що забезпечить наповнення однієї із найбільш вигідних статей доходу щодо надання іноземцям освітніх послуг; спонукатиме розвиток українських закладів освіти, адже наявність іноземних студентів стане підставою до перегляду освітніх програм з метою їх відповідності міжнародним стандартам [4, с. 213].

Індикатори успіху експорту українських освітніх послуг, а також підстави розширення експорту українських освітніх послуг мають бути закріплені на рівні загальнодержавних програм та стратегій, зокрема стратегією розвитку освітньої послуги, яку можливо затвердити розпорядження Кабінету Міністрів України тощо. Відповідний документ містив би не лише візію такого експорту і підтвердження Україною для міжнародних партнерів обраного курсу на приведення освітніх програм до міжнародних стандартів, а і містив би конкретні заходи, дедлайни цих заходів та відповідальних за їх реалізацію центральних органів виконавчої влади тощо. Зокрема, зазначена стратегія має містити інформацію про формування закордонних рекрутаційних центрів; укладання угод з міжнародними партнерами з метою розвитку освіти в Україні; підвищення рівня знання іноземних мов кадровим складом закладів освіти; післядипломна освіта для іноземців; заохочення від закладів освіти для іноземних студентів тощо [4, с. 211–215].

Питання стратегічного планування розвитку експорту української освітньої послуги згадується в наукових роботах також у контексті необхідності підвищення конкурентоспроможності української освітньої послуги на міжнародному ринку шляхом запровадження європейських екстраполяційної та економічно ефективної моделі з орієнтиром на людиноцентристській парадигмі освіти [5].

Місце української освітньої послуги на міжнародному ринку освітніх послуг можливо визначити шляхом оцінки конкурентних переваг чи недоліків через аналіз вимог світового ринку: моніторинг популярності сфер освіти у зарубіжних країнах; моніторинг попиту у закордонній освіті; моніторинг країн, де доступ до національної освіти обмежений; аналіз країн, де освіта занадто дорога тощо. Відповідний моніторинг надасть можливість

визначити незаповнені ніші у сфері освіти, які Україна може активно запропонувати іноземному студенту.

Важливо зазначити, що практика дистанційної освіти, яка в Україні наразі швидко та ефективно розвивається є дуже популярною за кордоном. Відповідний стан речей може стимулювати експорт української освітньої послуги у разі, якщо процес міжнародного рекрутингу, інформаційної політики і стратегічного планування у цій сфері буде ефективним [6].

Освітні українські програми з метою підвищення експорту освітніх послуг мають відповідати міжнародним стандартам, тож поступове об'єднання української з європейською матиме такий результат відповідності у багатьох важливих сферах, зокрема, у системі медичної освіти. Відповідне об'єднання вже відбувається, цей процес, зокрема, розпочався завдяки обранню Україною єдиного європейського освітнього простору всіх країн-учасниць Болонського процесу у сфері вищої освіти, відповідно до якого навчання та оцінювання знань студентів відбувається за Болонською системою, що дозволяє не лише надати ефективні знання, а і передбачає майбутнє працевлаштування. Хоч і в Україні не всі заклади освіти забезпечують виконання цієї системи у повній мірі [7, с. 118–121].

Глобалізаційні процеси у світі створюють умови, в яких особливо затребуваними є висококваліфіковані фахівці, які можуть бути корисні у будь-якій країні світу, адже саме вони впливають на конкурентоспроможність самої країни. Тож, освіта є вкрай важливим складовим, інвестиції у майбутнє не лише особи, а і держави, конкурентоспроможність якої на міжнародному ринку, складає безпосередньо конкурентоспроможність і держави.

Розвиток інформаційно-комунікаційної сфери у світі є підставою до появи нових професій, а отже і нових сфер діяльності та нових освітніх послуг, які користуються популярністю у всіх країнах світу. Ефективні освітні послуги у сфері ІТ сьогодні можуть створити конкурентоспроможність країни на міжнародному ринку освітніх послуг, важливо лише правильно створити пропозицію до експорту.

Конкурентоспроможність України на міжнародному ринку освітніх послуг – це результат злагодженої роботи усіх органів державної влади, адже потреба формується не лише з правильно прописаної освітньої програми відповідно до міжнародних стандартів, потреба є у ефективній інформаційній

політиці; у стратегічному плануванні виходу української освітньої послуги на міжнародний ринок освітніх послуг; у забезпеченні всіх необхідних умов для іноземних студентів, які матимуть на меті скористатись українською освітньою послугою тощо. Лише злагоджена робота всередині держави, забезпечить можливість бути конкурентоспроможною на міжнародному ринку.

Висновки. Конкурентоспроможність вітчизняної освітньої послуги – це її затребуваність як українськими споживачами, так і іноземними. На шляху євроінтеграції українська освітня послуга має пройти шлях до відповідності міжнародним стандартам, що стимулюватиме її експорт, та зробить успішнішим.

З метою підвищення конкурентоспроможності української освітньої послуги на міжнародному ринку Україна має вирішити ряд питань, а саме: приділити увагу стратегічному плануванню освіти з акцентом на відповідність міжнародним стандартам; сформулювати та реалізувати ефективну інформаційну політику за участі рекрутингових програм на за кордоном, це підвищить рівень експорту української освітньої послуги; розширювати матеріальні можливості закладів освіти, що стимулюватиме іноземного потенційного студента навчатись територіально в Україні, це підвищуватиме не лише конкурентоспроможність української освітньої послуги, а і підвищуватиме економіку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Несторенко Т., Чукурна О., Ромах В. Формування ринку освітніх послуг України на сучасному етапі. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 2. Том 2. С. 41–48. URL: https://www.researchgate.net/publication/368708747_THE_EDUCATIONAL_SERVICES_UKRAINIAN_MARKET_FORMATION_AT_THE_PRESENT_STAGE (дата звернення: 03.08.2024).
2. Україна на міжнародному ринку освітніх послуг вищої освіти. Аналітична записка. Веб-сторінка Національного інституту стратегічних досліджень. 2014. URL: <https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/ukraina-na-mizhnarodnomu-rinku-osvitnikh-poslug-vischoi-osviti> (дата звернення: 03.08.2024).
3. Левченко О. М., Плинокос Д. Д Експорт освітніх послуг вищими навчальними закладами України у вимірі глобалізаційних процесів. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2015. № 4 (20). С. 210–216.
4. Пурій Г. М. Експорт освітніх послуг як напрям диверсифікації джерел фінансового забезпечення ВНЗ. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 11. С. 211–215.
5. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. 448 с.
6. Kucherenko D., Martynyuk O. Modern trends of the development of the international market of educational services. *Economics and Working Capital*. 2018. URL: <http://eworkcapital.com/modern-trends-of-the-development-of-the-international-market-of-educational-services/> (дата звернення: 03.08.2024).
7. Коваленко Н., Боброва Н., Поспєлова Г., Федорченко В., Ганчо О. Перспективи інтеграції системи вищої освіти України у європейський освітній простір. *Актуальні проблеми сучасної медицини: Вісник Української медичної стоматологічної академії*. 2023. № 23(1). С. 118–121. DOI: <https://doi.org/10.31718/2077-1096.23.1.118> (дата звернення: 03.08.2024).

REFERENCES:

1. Nestorenko T., Chukurna O., Romakh V. (2022) Formuvannia rynku osvitnikh posluh Ukrainy na suchasnomu etapi [Formation of the market of educational services of Ukraine at the current stage]. *Visnyk Khmelnytskoho Natsionalnoho universytetu – Bulletin of the Khmelnytskyi National University*, 2 (2), 41–48. Available at: https://www.researchgate.net/publication/368708747_THE_EDUCATIONAL_SERVICES_UKRAINIAN_MARKET_FORMATION_AT_THE_PRESENT_STAGE [in Ukrainian]
2. Ukraina na mizhnarodnomu rynku osvitnikh posluh vyshchoi osvity [Ukraine on the international market of educational services of higher education] (2014) Analitychna zapyska. Veb-storinka Natsionalnoho instytutu stratehichnykh doslidzhen – Analytical note. Web page of the National Institute for Strategic Studies. Available at: <https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/ukraina-na-mizhnarodnomu-rinku-osvitnikh-poslug-vischoi-osviti> [in Ukrainian]
3. Levchenko O. M., Plynokos D. D (2015) Eksport osvitnikh posluh vyshchymy navchalnymy zakladamy Ukrainy u vymiri hlobalizatsiinykh protsesiv [Export of educational services by higher educational institutions of Ukraine in the

context of globalization processes]. *Ekonomika: realii chasu. Naukovyi zhurnal – Economy: realities of time. Scientific journal*, 4 (20), 210–216. [in Ukrainian]

4. Purii H. M. (2016) Eksport osvitnikh posluh yak napriam dyversyfikatsii dzherel finansovoho zabezpechennia VNZ [Export of educational services as a direction of diversification of sources of financial support of universities]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national economic problems*, 11, 211–215. [in Ukrainian]

5. Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini [National report on the state and prospects of education development in Ukraine]/ Nats. akad. ped. nauk Ukrainy ; [redkol.: V. H. Kremen (holova), V. I. Luhovyi (zast. holovy), A. M. Hurzhii (zast. holovy), O. Ya. Savchenko (zast. holovy)] ; za zah. red. V. H. Kremenia. Kyiv : Pedahohichna dumka, 2016. 448 s. [in Ukrainian]

6. Kucherenko D., Martynyuk O. (2018) Modern trends of the development of the international market of educational services. *Economics and Working Capital*. Available at: <http://eworkcapital.com/modern-trends-of-the-development-of-the-international-market-of-educational-services/>

7. Kovalenko N., Bobrova N., Pospelova H., Fedorchenko V., Hanchko O. (2023) Perspektyvy intehratsii systemy vyshchoi osvity Ukrainy u yevropeyskyi osvitnii prostir [Prospects for the integration of the higher education system of Ukraine into the European educational space]. *Aktualni problemy suchasnoi medytsyny: Visnyk Ukrainiskoi medychnoi stomatolohichnoi akademii – Actual problems of modern medicine: Bulletin of the Ukrainian Medical Stomatological Academy*, 23(1), 118–121. DOI: <https://doi.org/10.31718/2077-1096.23.1.118> [in Ukrainian]